

Banaji'nin Yazısı Dolayısıyla Antropoloji Konusu

Birikim'in geçen sayısında, Lusin Bağla ile Arslan Galip'in antropoloji alanındaki yeni gelişmeleri ele alan bir yazıları yayımlanmıştı. Bu sayıda, Hintli antropolog Jairus Banaji'nin yazısını yayımlayarak konuya ilginizi sürdürüyoruz. Bunu, önümüzdeki birkaç sayıda da devam ettirmek amacındayız. Bu ısrarımızın nedeni, çağdaş dünyada önemli bir yer tutan bu konunun Türkiye'de henüz Türkiye'de yeterli ilgiyi görmemesidir. Aynı şey, antropolojinin büyük ölçüde etkilendiği dilbilim için de geçerli. Oysa bu iki oldukça genç bilim dalı günümüzün düşünce dünyasında kendi özgül alanlarını aşan etkiler yarattılar; sosyolojiden, felsefeye, psikolojiden epistemolojiye kadar birçok disiplin antropolojinin ve dilbilimin bulgularını gözönüne alarak eski varsayımlarını elekten geçirme gereğini duydu. Gerek antropolojinin, gerekse dilbilimin iddiaları abartılmış olabilir — yeni bilimsel disiplinlerde böyle olması kaçınılmaz. Uzun bir zaman ihmal edilmiş bir alan birdenbire bilimin önünde açılınca, ortaya çıkan yeni bilgilenme imkânları göz kamaştırıcıdır. Böylece antropoloji ve dilbilim, düşünürlerin bunca yıldır farkına varmaksızın yanından geçip gittikleri yeni bilgileri keşfetmekle, bütün dünyanın sırrını çözdüklerine inandılar. Her iki bilim dalı da şimdi «ayılma» dönemlerini yaşıyor. Ne var ki, sarhoş edici ilk gençlik döneminden kalan bilgilerin çoğunun yabana atılır şeyler olmadığı, bu ayılma döneminin daha ihtiyatlı ve eleştirel çalışmalarında da anlaşılıyor.

Antropolojinin doğuşu, karmaşık koşulların bağlamında gerçekleşti. Bu karmaşık koşullar arasında, Banaji'nin yazısının sonunda değindiği, emperyalizmin politik-ideolojik koşulları gözardı edilemez. Özellikle bütün bir Amerikan okulu, uzun bir süre, Amerikan dış politikasının yetkililerine, dünya hegemonyalarını sürdürmeye yarayacak veriler toplamaktan başka pek az şey yaptı. Gene Banaji'nin değindiği gibi, «alan çalışması» olarak adlandırılan bu *pratik*, kuralları mutlaklaştırılarak bir *teori*, bir toplum, tarih ve insan anlayışı haline getirildi. Ancak, bu süreç içinde yetişen Malinowski gibi antropologlar, bugün yöntemlerini, yaklaşımlarını ne kadar eleştirirsek eleştirelim, bir casusluk faaliyetinin ya da kasıtlı bir teorik çarpıtmanın parçası olarak görülemez.

Banaji'nin yazısı teorik yoğunluğuyla, uzmanlararası bir konuşma izlemine veriyor. Dolayısıyla izlemesi, çözmesi yorucu. Ama yoruculuğunu haklı çıkaran bir dolgunluğu da var. Özellikle işlevselcilik konusunda, söylenecek fazla bir şey bırakmamış gibi. Yapısalcılık ve Lévi-Strauss üzerine hak tanır eleştirisi de önemli perspektifler açıyor.

İşlevselciliğin bir teori olarak yetersizliğini tarihî gelişmesi içinde gösteriyor Banaji. Bir pratiği bir teori haline getirmenin ne gibi bir anlayıştan kaynaklandığını ve ne gibi açmazlara yol açtığını sergiliyor. İşlevselciliğin çerçevesini üç başlık altında çiziyor: 1) Algı düzeyinde işlevselciliğin, kişiler arası toplumsal ilişkiler dışında herhangi bir toplumsal ilişkiyi görmediğini söylüyor; 2) «Sorunsal» düzeyinde ise işlevselcilik, ele aldığı toplumlardaki ilişkileri, davranışları, hayatı vb. «dengelik» çerçevesi içinde incelemiştir; 3) «Model» düzeyinde de, buna bağlı olarak, toplum, parçaların birbiriyle uyumunu ön-gerçektiren biyolojik modeller temel alınmıştır. Bütün bu yaklaşımların doğal sonucu —ya da çıkış noktası— ilişki ilkesine ve dolayısıyla tarihe yer bırakmayan bir toplum anlayışıdır. Sözkonusu ilkel toplumların bir çeşit tarih yaşamış oldukları sözle kabul edilse bile, bu ancak dögüsel bir tarih olabilir.

Anglo-sakson antropoloji dünya çapında bu alana egemenken, Banaji'ye göre biraz da onun eksikliklerine bir tepki olarak, Lévi-Strauss'un kuruculuğunu yaptığı yapısalcı okul ortaya çıktı. Lévi-Strauss en başta *ampirizm* karşı çıkıyordu. Nasıl duyu-algılarımıza dayanarak fizik bilimini inşa edemezsek, diyordu Lévi-Strauss, bir toplumun saydam olaylarına ve bilinçte yansıdığı biçimiyle toplumsal ilişkilerine bakarak bir toplum bilimi kuramayız. Böylece yapısalcılık, dilbilim modelini izleyerek, bilinçli olaylardan bilinç dışı altyapıya inmeye çalıştı. Bir insanın, kendi dilinin kurallarını oluşturan dilbilgisi (gramer) yapısından habersiz olarak o dilde her türlü cümle kurma yeteneğine sahip olması gibi, toplumun da, davranışları belirleyen göze görünmez bir grameri olmalıydı.

Banaji, Lévi-Strauss'un ve yapısalcılığın getirdiği bu yeni anlayışın, İngiliz antropolojisinde bugün en önde gelen temsilciler elinde nasıl bayağılaştırıldığını anlatıyor bundan sonra. Günümüzün en tanınmış İngiliz antropoloğu olduğunu bildiğimiz Edmund Leach'ın, birkaç ilginç incelemesi dışında, Lévi-Strauss etkisini geleneksel ampirizm içinde erittiğini anlatıyor. Yapısalcılığı benzer biçimde sulandıran bir başka ünlü antropolog da Neodham.

Banaji, yazısını Lévi-Strauss'un eleştirisiyle bitiriyor. İşlevselcilğe oranla yadsınmayacak bir ilerleme sağladığına inandığı yapısalcılığın kendi içsel sınırlılıklarını teşhis etmeye çalışıyor burada, İşaret ettiği ilk çelişki şu:

Antropoloji, üstü örtülü bir varsayım üstüne kurulu bir bilimdir. Bu varsayım, sözkonusu bilimin *nesnesi* olan «ilkel insan»ın *başkalığıdır*. Lévi-Strauss'un kendisinin de *Totemizm*'de işaret ettiği gibi, ilkel toplumların dinî inançları, sorunları kendileri de bir Hıristiyan formasyonu ile yaklaşan eski antropologları rahatsız etmiştir. Bu inançlarla kendi Batılı inançları arasında varolan ortaklığı araştırarak yerde, ilkel inançları apayrı bir alana itmeye çalışmışlardır. Bu durumda Lévi-Strauss'un giriştiği, zihnin gramerini bulma çabası, ilkel insanla uygar insan arasında neredeyse «türsel» farklılığı ortadan kaldırmaya yöneliktir.

Fakat, Banaji'ye göre çelişkinin ilk kademesi de burada ortaya çıkıyor. Lévi-Strauss, Rousseau'nun fikirlerinden etkilenmiş olarak, «doğallıktan yeni çıkmış» toplumları varsayıyor. Yaban düşüncesinin (*pensée sauvage*), tarihe karşı kendini koruyabilmiş toplumlarda en mükemmel biçimiyle varolabileceğine inanıyor. Böylece bu yaban düşünce, tarihi süreç içinde oluşan bir şey olmaktan çok, zaman dışı bir model olarak kuruluyor bir «yapı» haline geliyor. Yani, Banaji'nin eleştirisine göre, Lévi-Strauss düşüncesinin daha ilk adımlarında, «yapı» ile «tarih» arasında bir çelişki beliriyor. Bu çelişki gereğince de, antropolojinin nesnesi sadece bir soyutlamada, yani, «tarihi olmayan» toplumlarda mümkün.

Banaji, buraya kadar anlattığı antropoloji okullarının değişik kaçınılmaz çelişkilerini böylece özetledikten sonra, yalnızca tarihi maddeci bir antropolojinin bu tür çelişkilere düşmeden ilerleyebileceğini, çünkü onun, tarih evrimin *kendisini* bir bilgi nesnesi haline getirdikten başka, evrim denen olayı «yapılar» düzeyinde de inceleyebileceğini söylüyor. Yazıyı, burjuva antropolojisinin pratik düzeyde karşılaştığı açmazlarla büyüyen krizini özetleyerek bitiriyor.

Banaji'nin sözünü ettiği Marksist antropoloji gerçek anlamda yeni kuruluyor diyebiliriz. Geçen sayımızda Lusin Bağla ile Arslan Galip'in sözünü ettikleri Terray'nin kitabı, bu yeni disiplinin ilk örneklerinden biri ve bu yayın yılı içinde *Birlikim* tarafından yayımlanabileceğini umuyoruz. Önümüzdeki sayılarda da, antropoloji alanında ilginç bulduğumuz inceleme yazılarını yayımlamaya devam edeceğiz.